

Inovace studia molekulární a buněčné biologie

reg. č. CZ.1.07/2.2.00/07.0354

Předmět: KBB/OGPSB

Cíl přednášky: Dokončení problematiky Molekulární podstaty genetické informace, objasnění principu replikace DNA, exprese genetické informace v průběhu buněčného cyklu. Objasnění podstaty změn genetické informace a jejich důsledků.

Klíčová slova: replikace, primer, primáza, DNA polymeráza, okazakiho fragment, vedoucí a opožďující vlákno; mutace, mutagen, tichá a ztrátová mutace, efekt polohy, efekt genové dávky.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDELÁVÁNÍ

Molekulární základy dědičnosti

Replikace. Exprese genetické informace v průběhu buněčného cyklu.

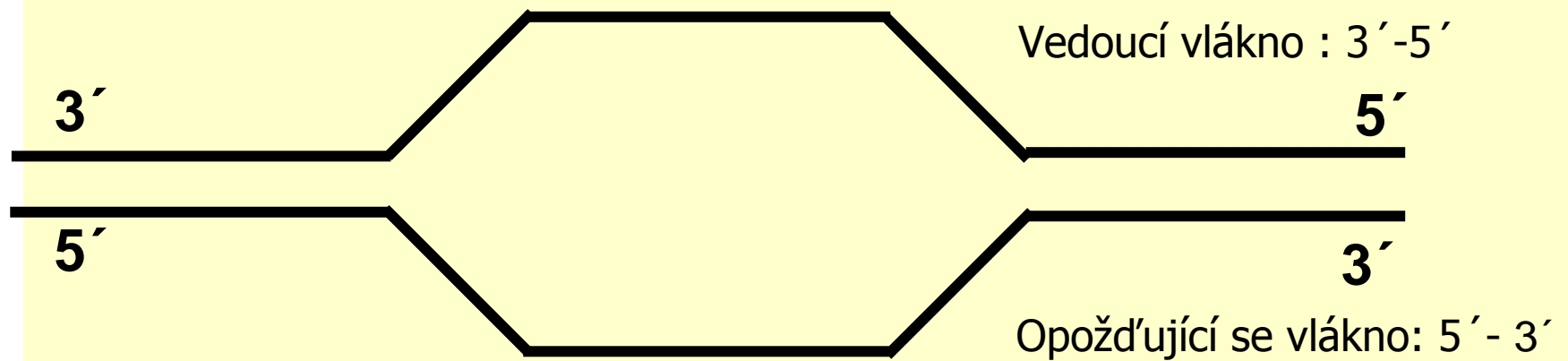
Dana Šafářová

Replikace

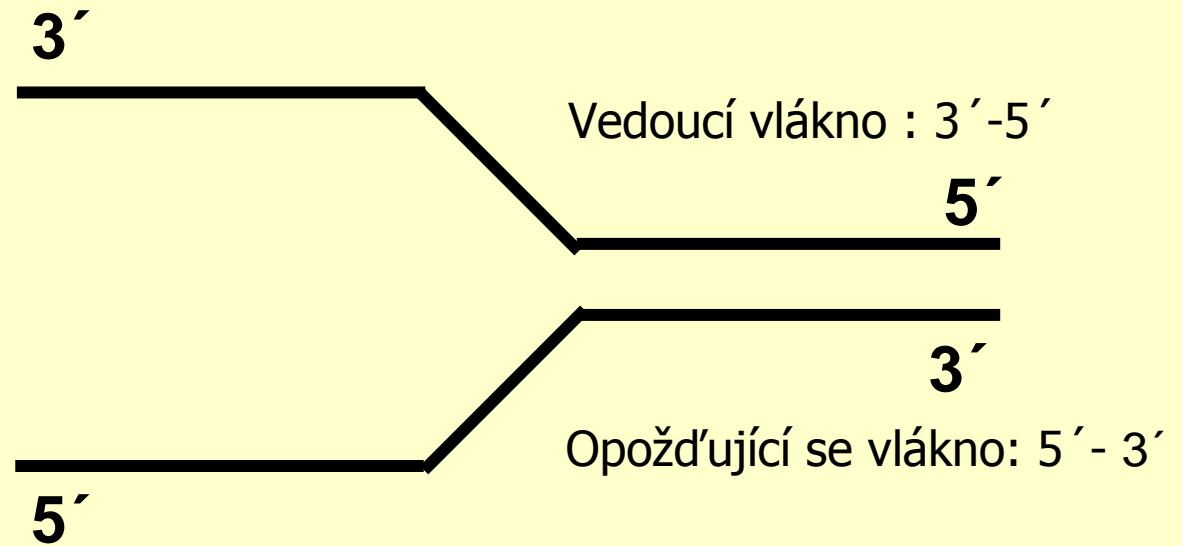
Zdvojování molekuly DNA

- Probíhá v jádře na základě komplementarity
- Templátem je vlákno DNA v orientaci 3' - 5'
počátek ori
- Enzymy: DNA polymeráza
Primáza
Ligáza

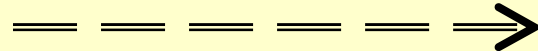
Replikace - eukaryota

Replikace - eukaryota

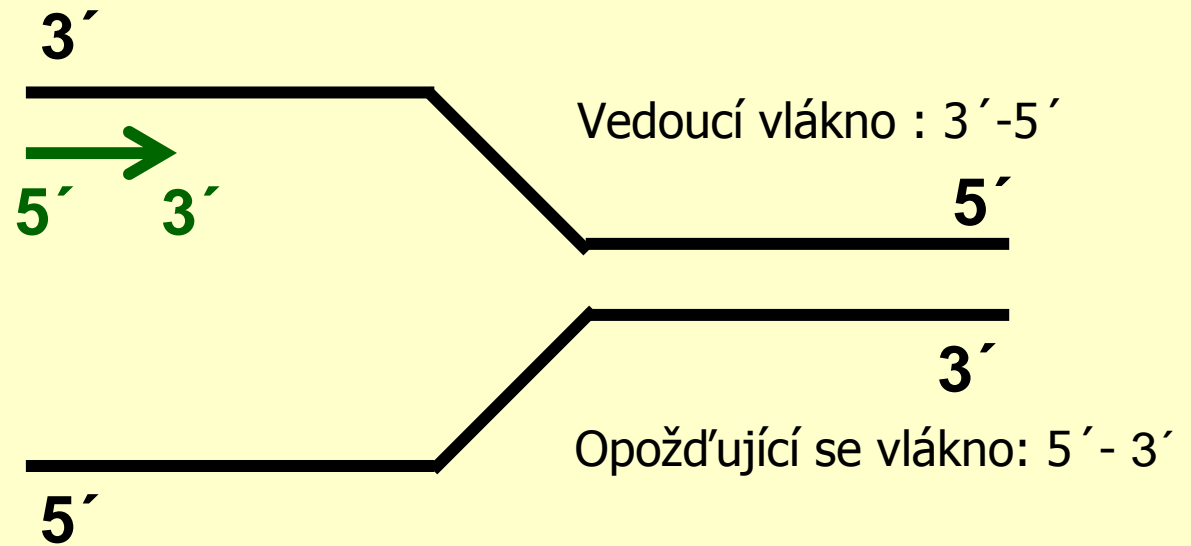

Směr rozvolňování dvoušroubovice

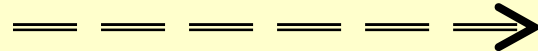

Replikace - eukaryota

primáza

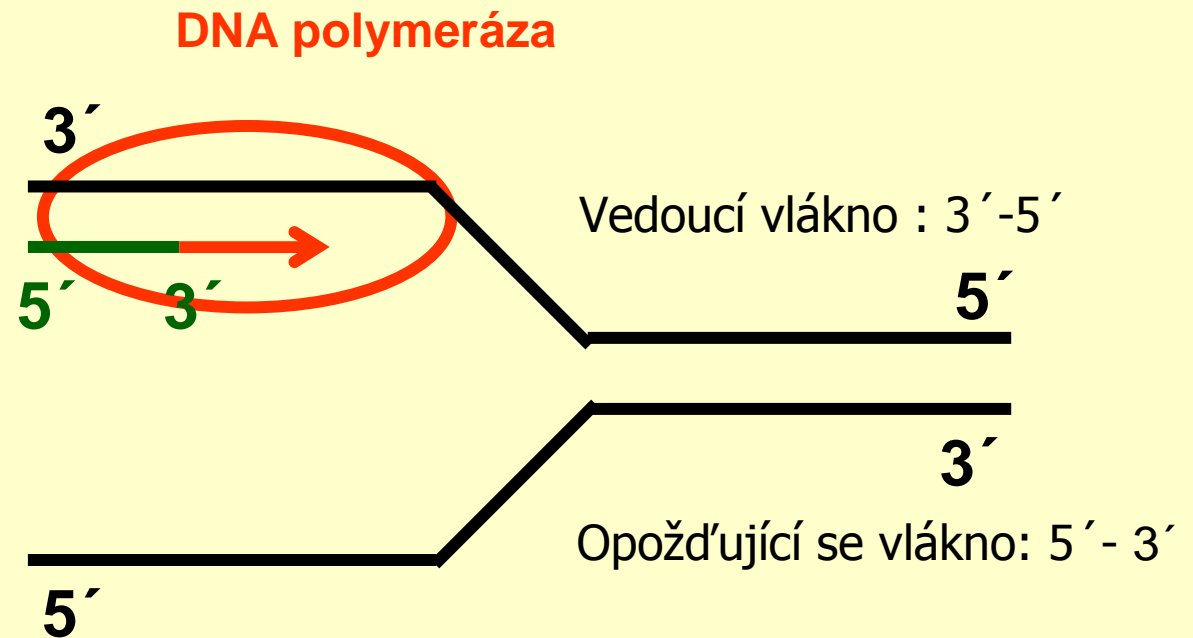

Směr rozvolňování dvoušroubovice

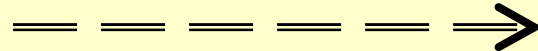

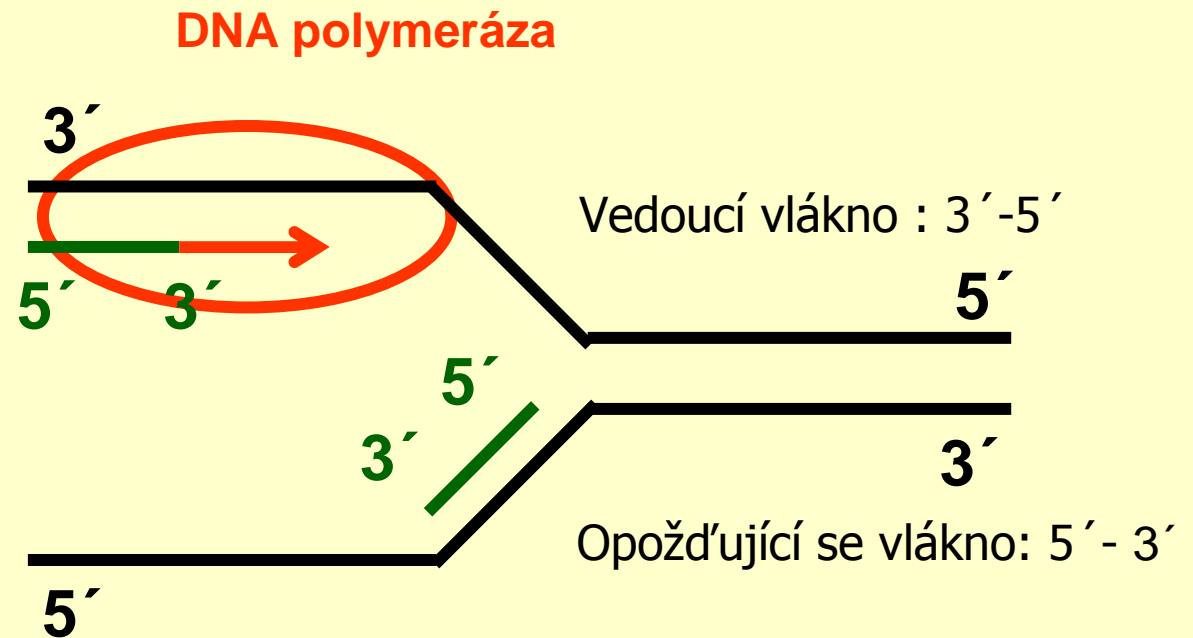
Replikace - eukaryota

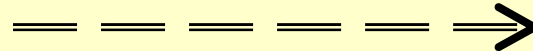
Směr rozvolňování dvoušroubovice

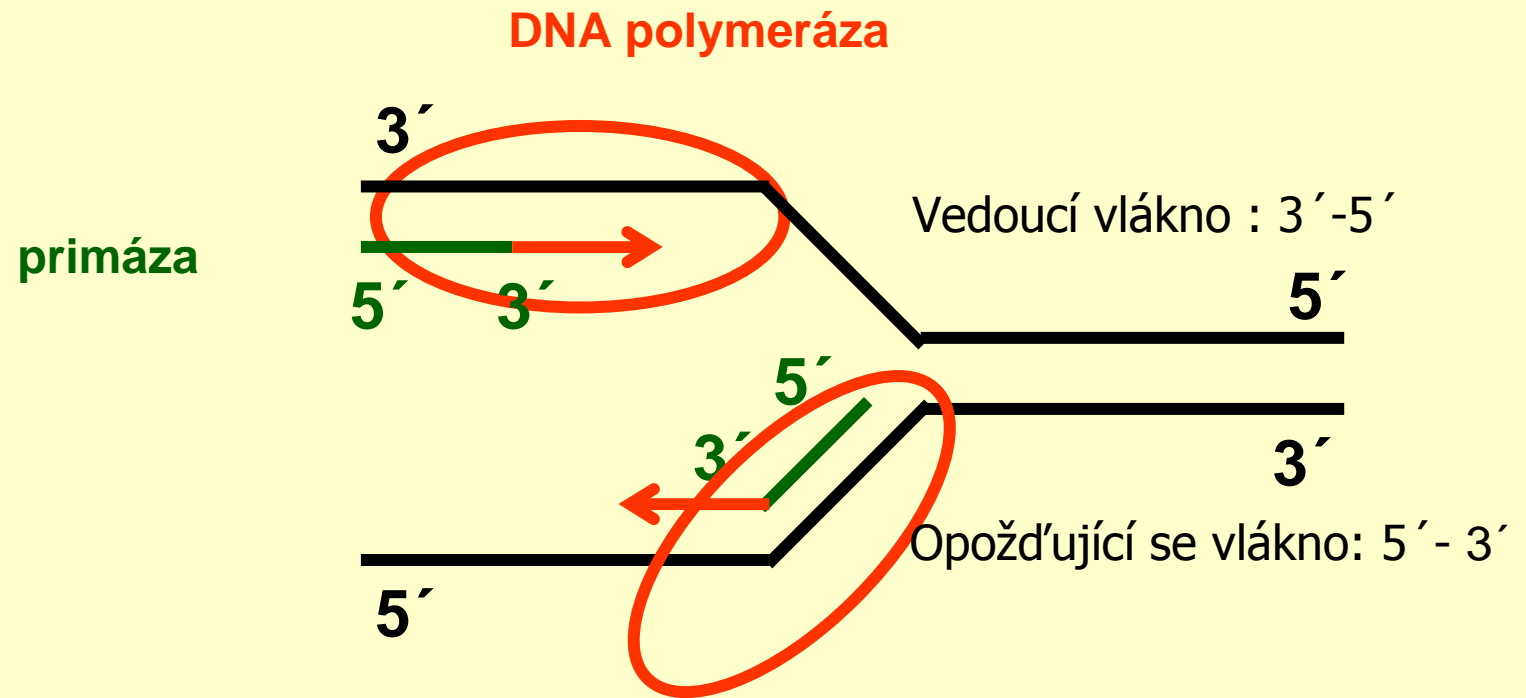
Replikace - eukaryota

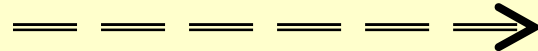
Směr rozvolňování dvoušroubovice

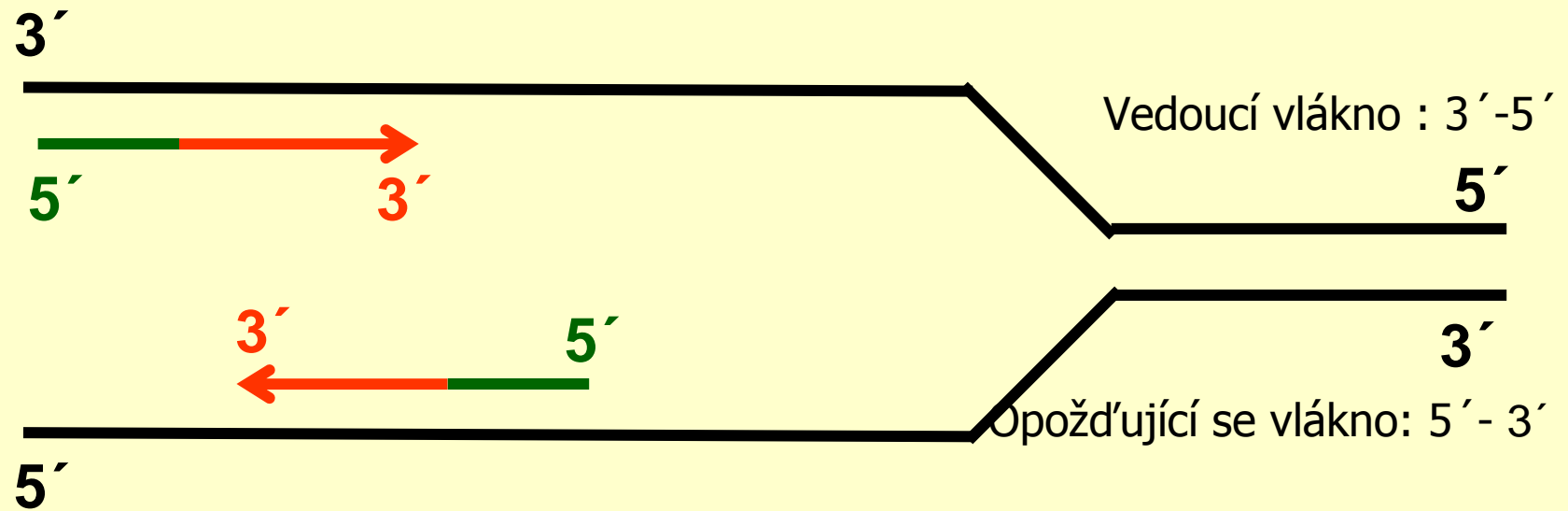
Replikace - eukaryota

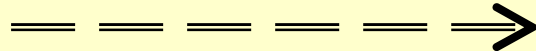
Směr rozvolňování dvoušroubovice

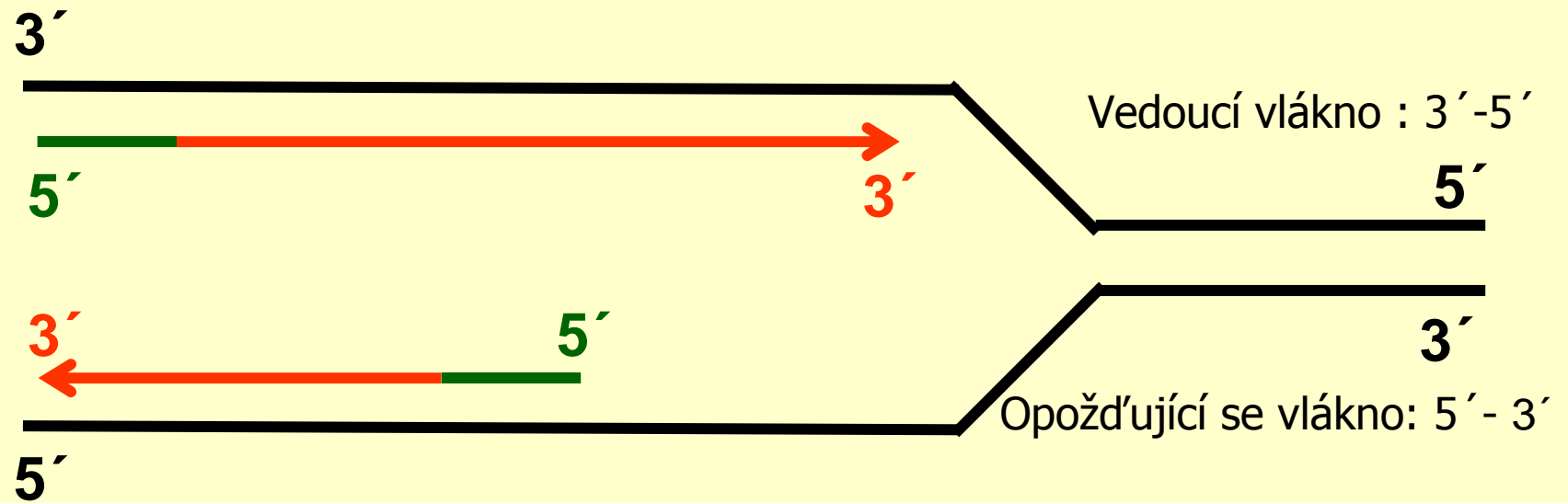
Replikace - eukaryota

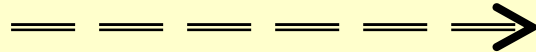
Směr rozvolňování dvoušroubovice

Replikace - eukaryota

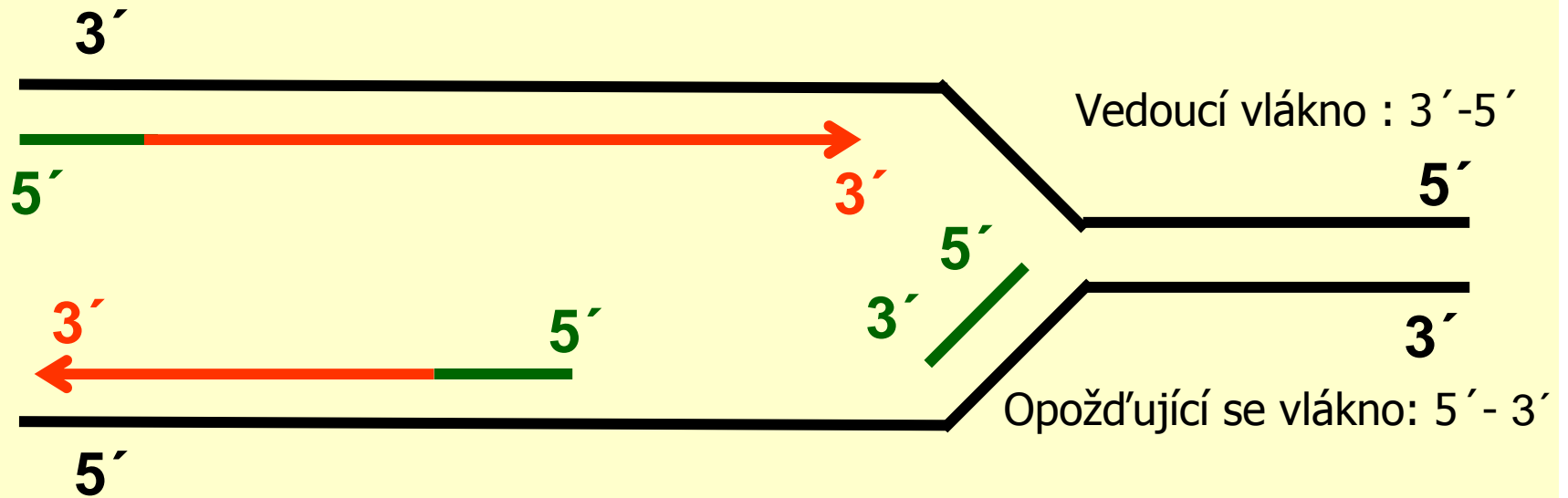

Směr rozvolňování dvoušroubovice

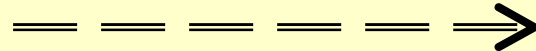

Replikace - eukaryota

DNA polymeráza

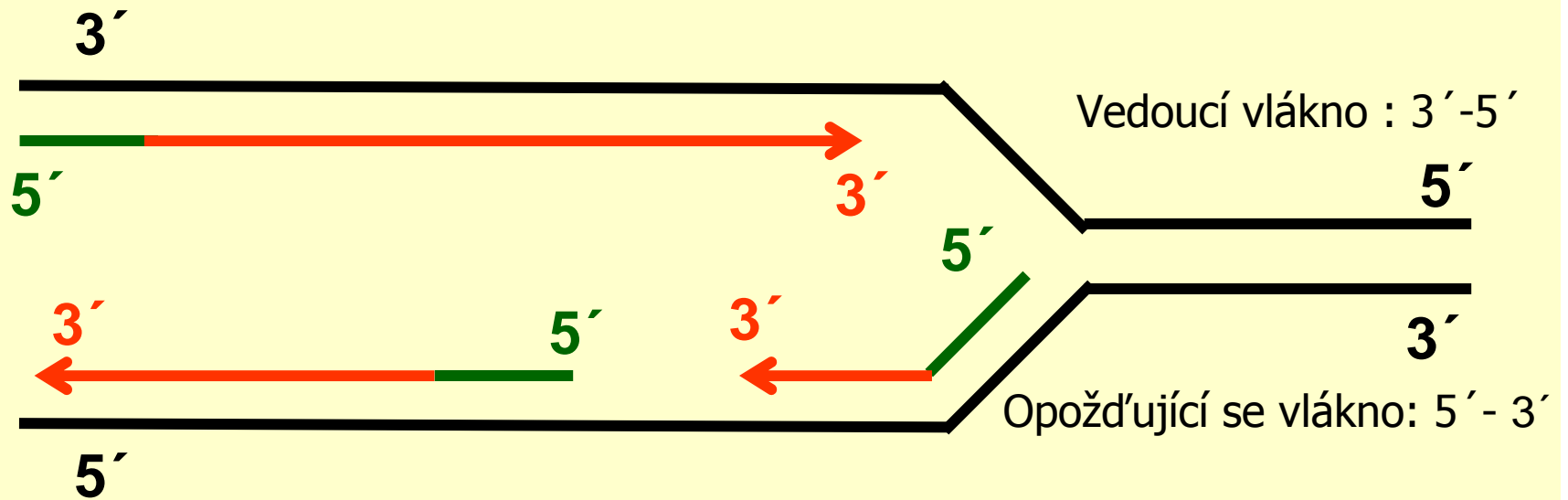

Směr rozvolňování dvoušroubovice

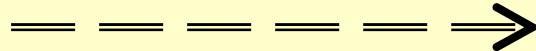
Replikace - eukaryota

DNA polymeráza

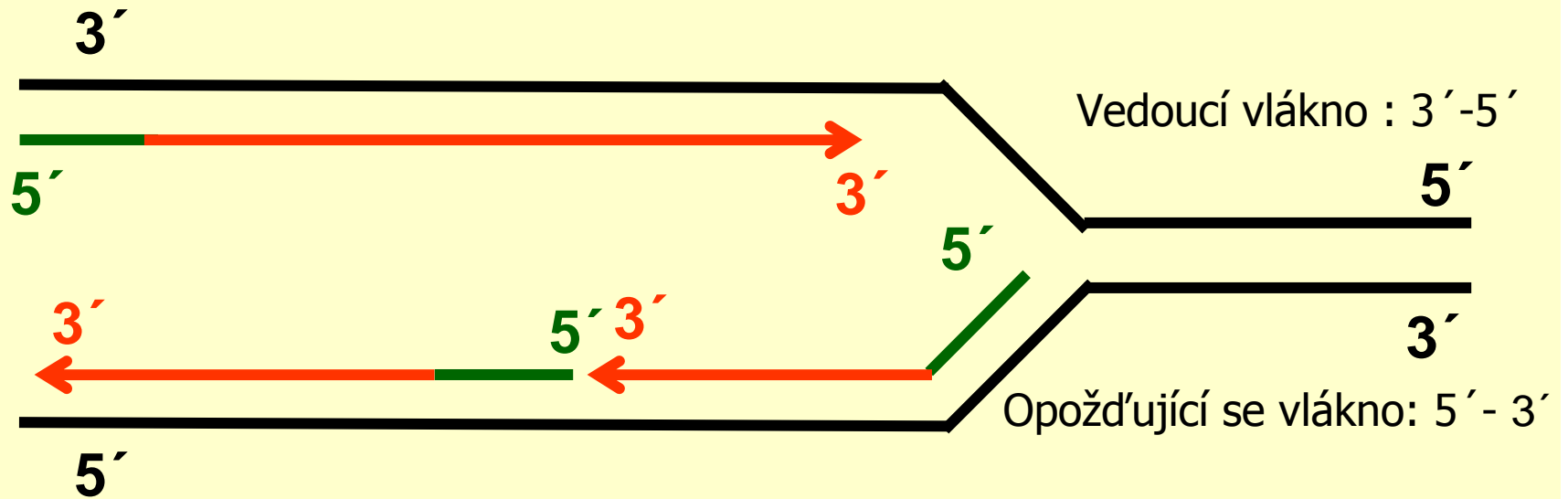
Okazakiho fragmenty

Směr rozvolňování dvoušroubovice

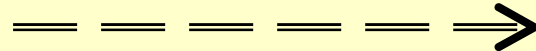
Replikace - eukaryota

DNA polymeráza

Okazakiho fragmenty

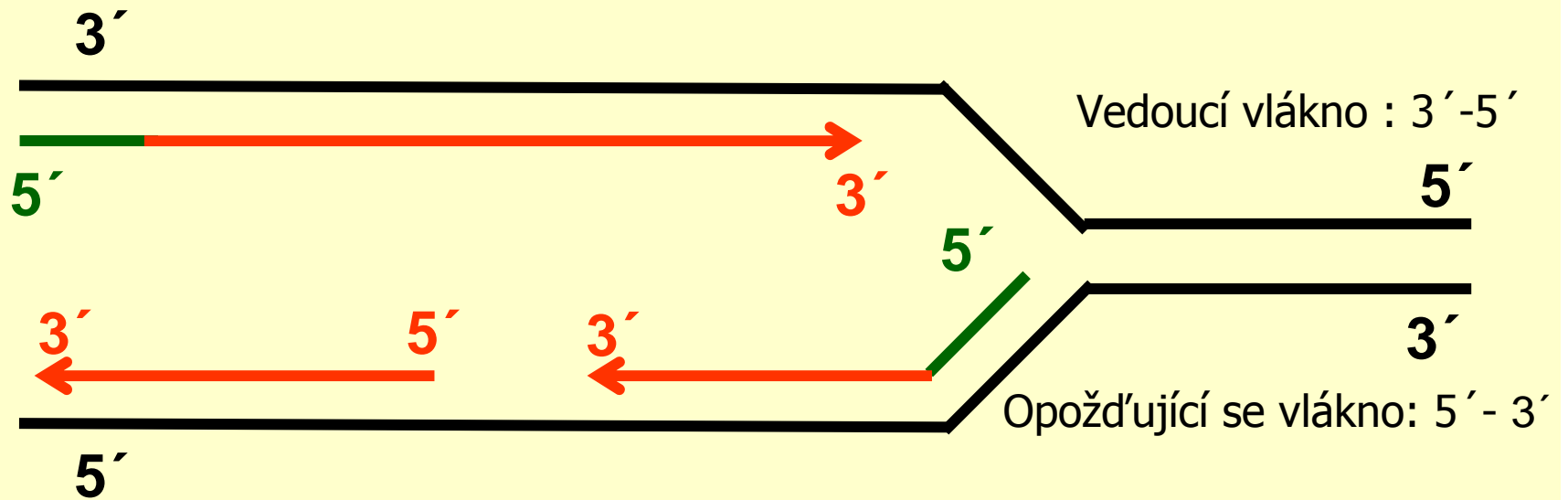
Směr rozvolňování dvoušroubovice

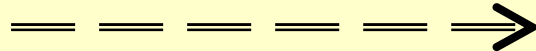
Replikace - eukaryota

DNA polymeráza

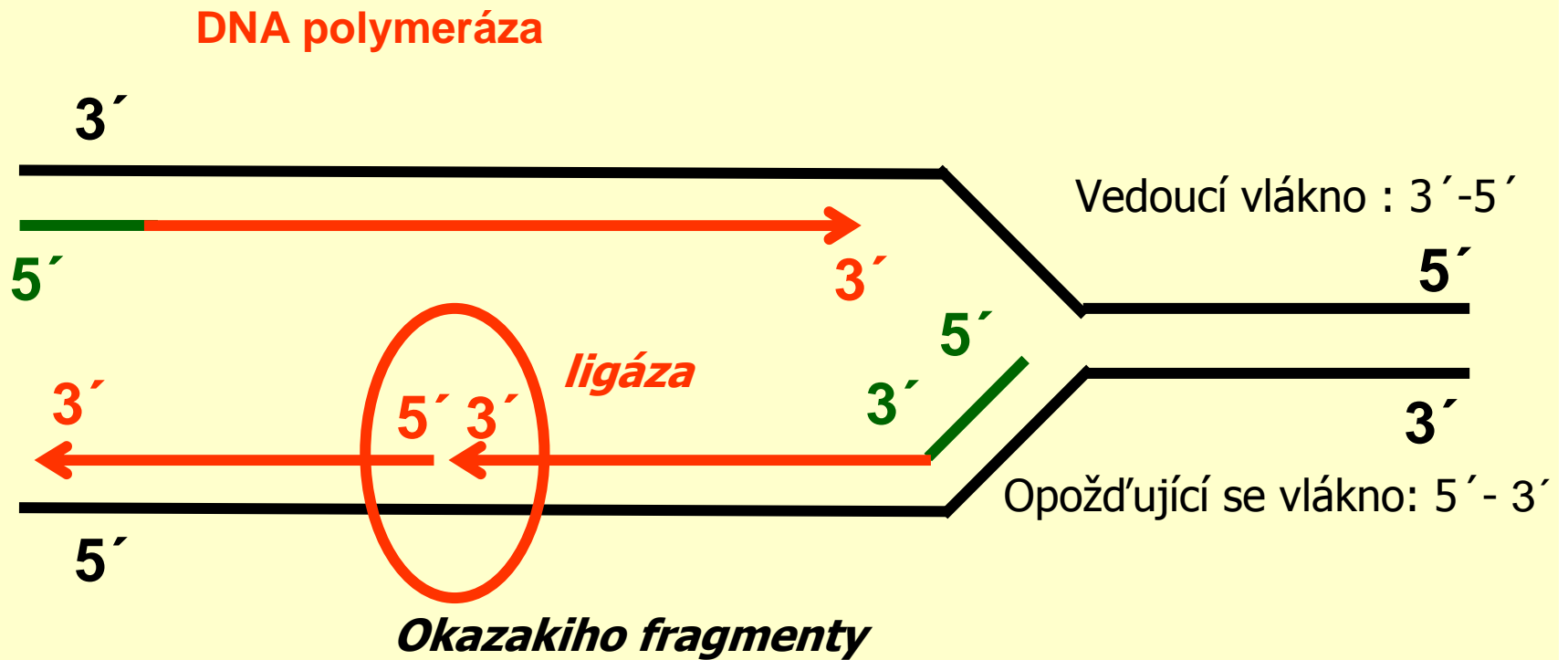

Okazakiho fragmenty

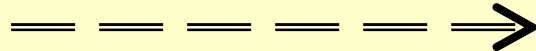
Směr rozvolňování dvoušroubovice

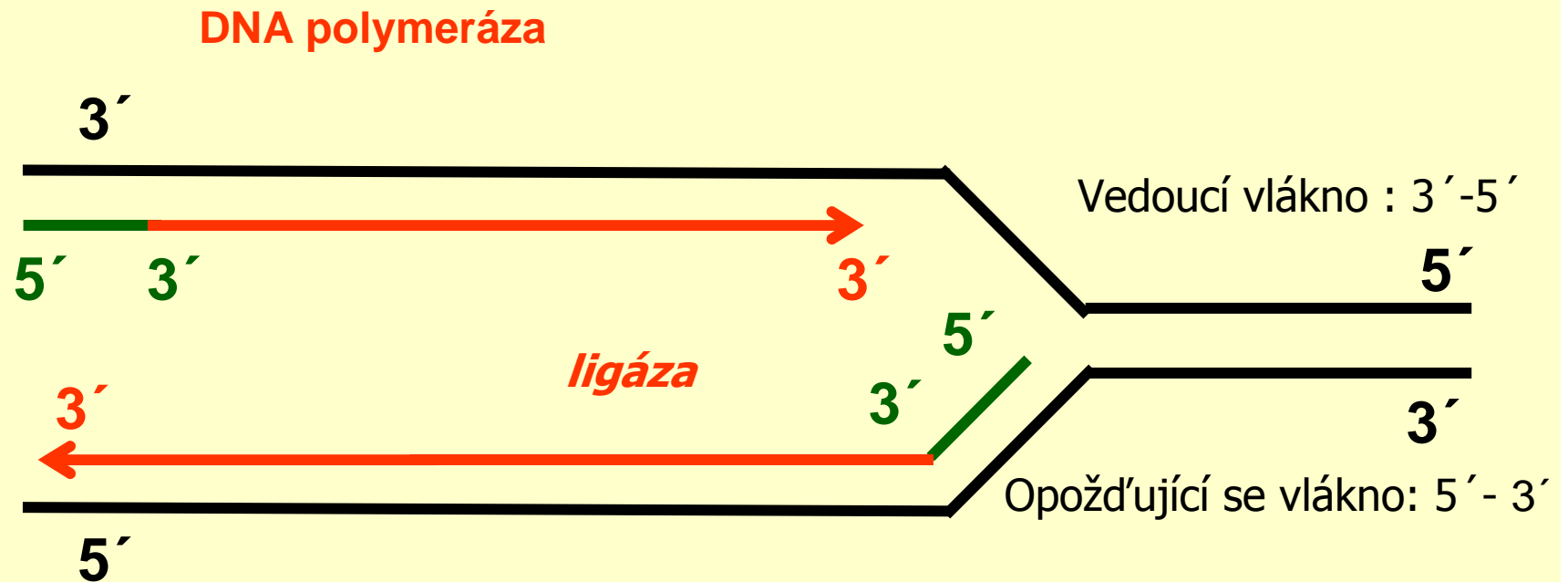
Replikace - eukaryota

Směr rozvolňování dvoušroubovice

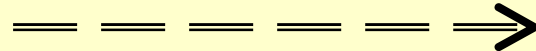

Replikace - eukaryota

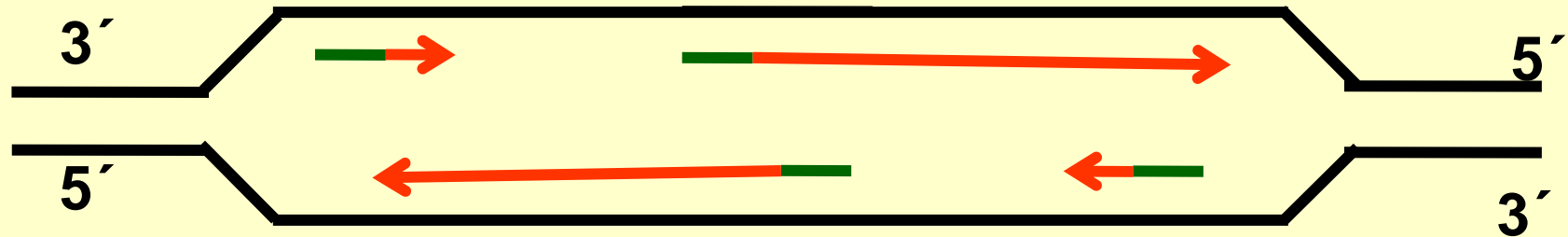
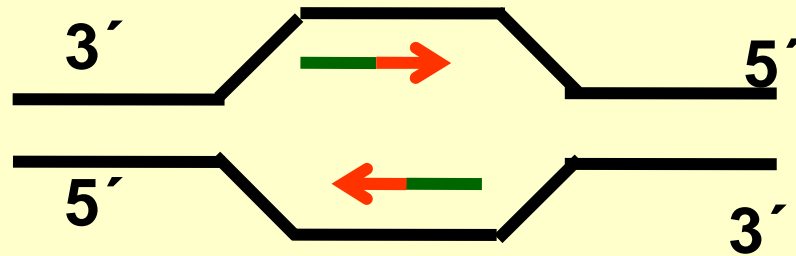

Okazakiho fragmenty

Směr rozvolňování dvoušroubovice

Replikace - eukaryota

esf
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MŠMT

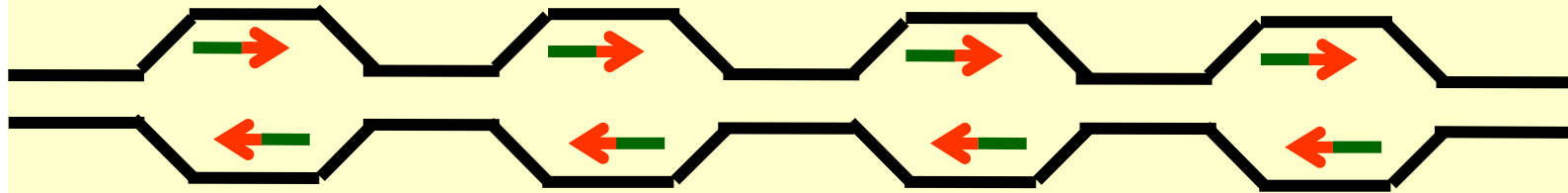
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

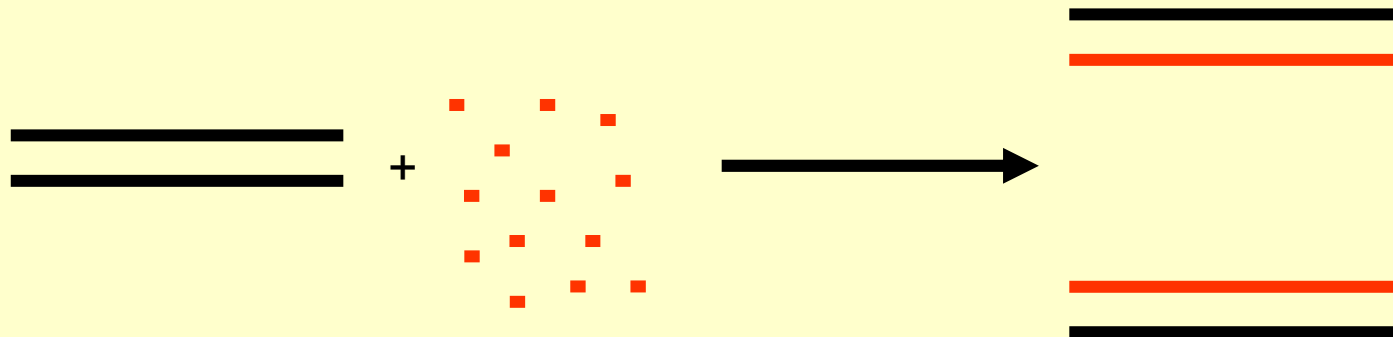
INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Replikace - eukaryota

Replikace - eukaryota

- Semikonzervativní
- Komplementární

Replikace - prokaryota

Valivá kružnice
- ORI počátek

Exprese genetické informace a buněčný cyklus

Buněčný cyklus

– cyklus buňky od jednoho dělení k dělení následujícímu

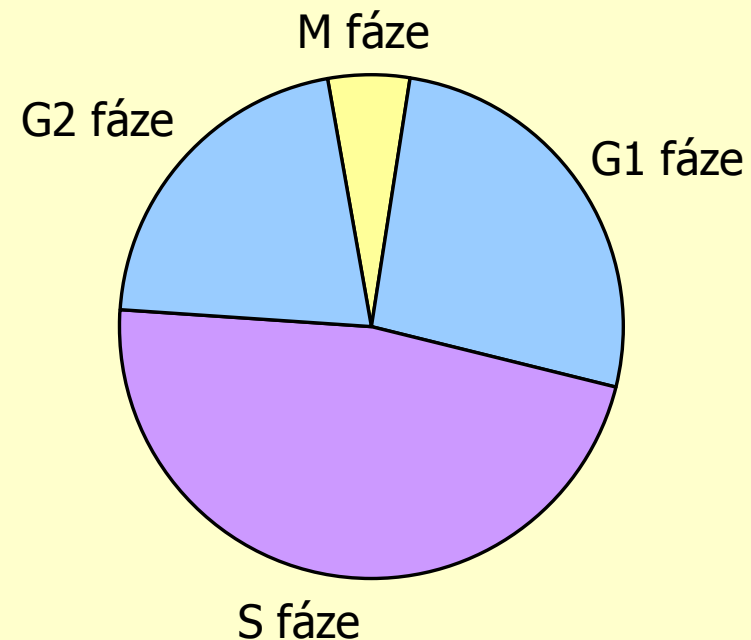
Expresse genetické informace a buněčný cyklus

Buněčný cyklus

– cyklus buňky od jednoho dělení k dělení následujícímu

1953 – Howard+ Pelce

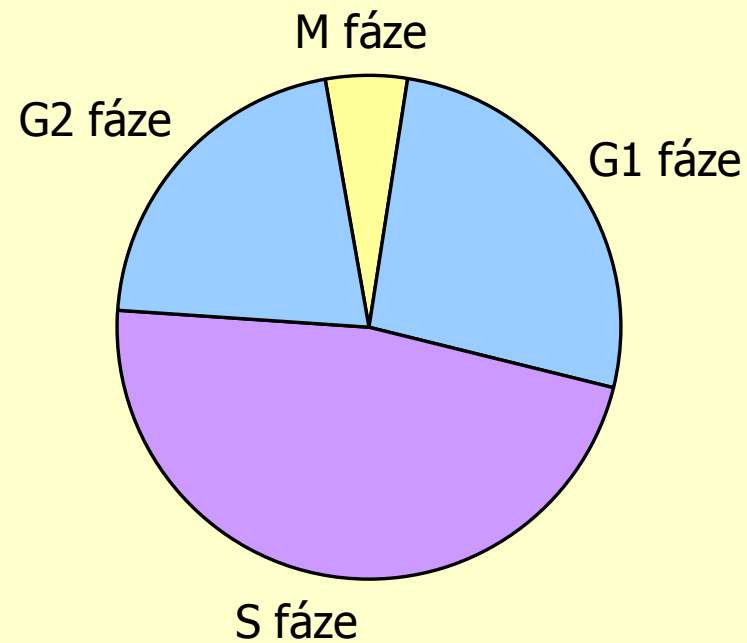
- G1 fáze
G1 checkpoint
- S fáze
- G2 fáze
G2 checkpoint
- M fáze

Expresse genetické informace a buněčný cyklus

Buněčný cyklus

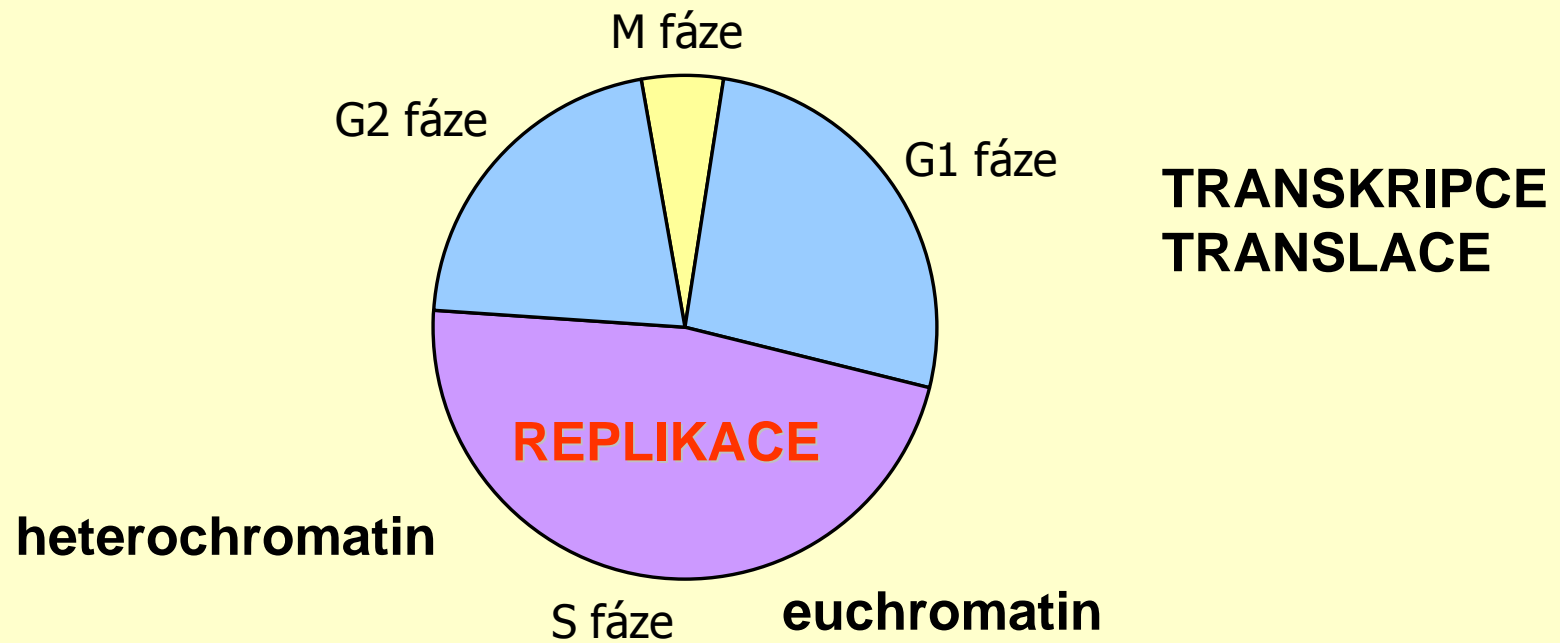
– cyklus buňky od jednoho dělení k dělení následujícímu

Exprese genetické informace a buněčný cyklus

Buněčný cyklus

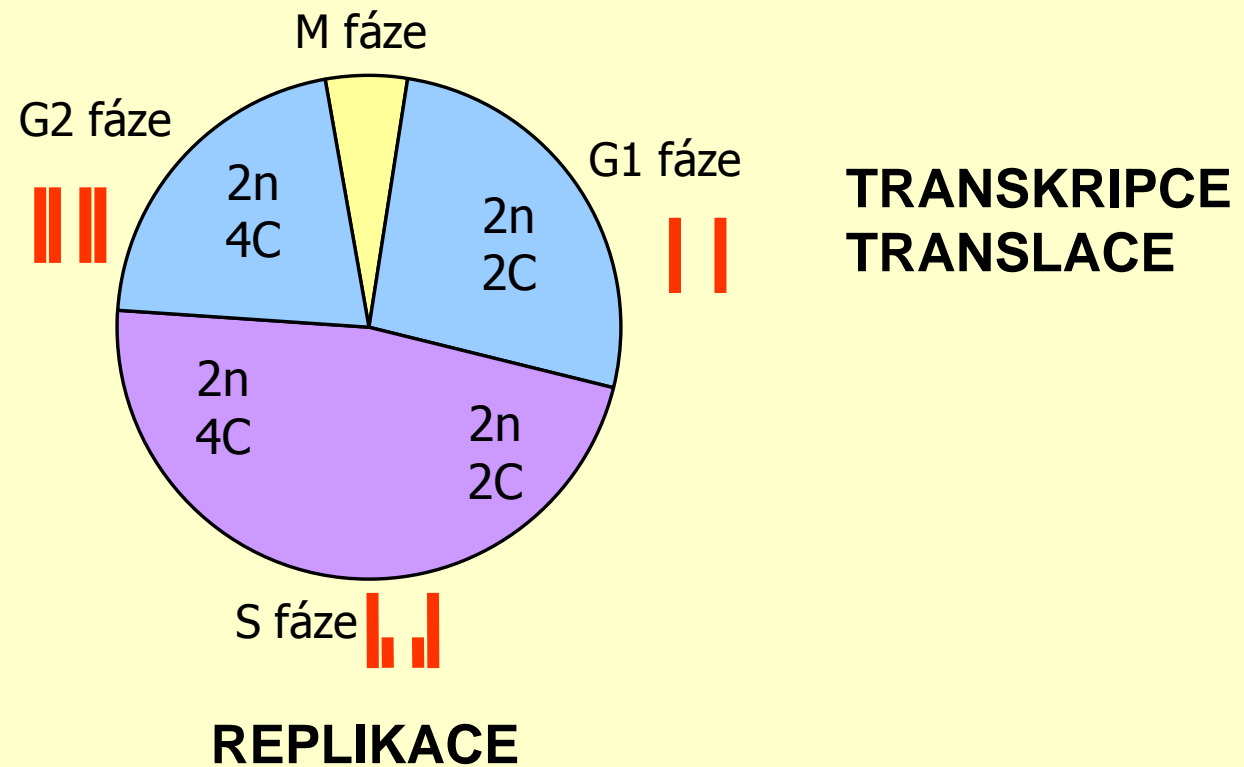
– cyklus buňky od jednoho dělení k dělení následujícímu

Expresse genetické informace a buněčný cyklus

Buněčný cyklus

– cyklus buňky od jednoho dělení k dělení následujícímu

Informační šum – „znehodnocování“ informací

- Mutace = (dědičná) změna genetické informace
- Mutace/Mutagenese = proces vzniku mutací
- Mutant
  - +vg ; +B ;
- Zdroj genetické variability!

Mutace

Investice do rozvoje vzdělávání

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Mutace

- Spontánní
  - bez zjevné vnější příčiny
  - Prokaryonta 10^{-8} - 10^{-10} (*E. coli* 10^{-12})
  - Eukaryonta 10^{-7} - 10^{-9}
- Indukované
  - Vyvolané mutagenními faktory/látkami –
mutageny

Mutageny

- **Fyzikální** (stupeň poškození úměrný dávce)
  - Ionizující (X-, gama-záření; částice):
    - vznik kovalentních vazeb, zlomy
  - Neionizující (UV):
    - vznik dimerů tyminu
-

Mutageny

- **Fyzikální** (stupeň poškození úměrný dávce)
  - Ionizující (X-, gama-záření; částice):
    - vznik kovalentních vazeb, zlomy
  - Neionizující (UV):
    - vznik dimerů tyminu
- **Chemické** (genotoxiny – poškození DNA v důsledku reaktivity; kancerogeny; prahová dávka)
  - Činidla alkylační, oxidační, desaminující, interkalační
  - Aromatické aminy, nitrosloučeniny, ...
    - Přímé poškození
    - Nepřímé působení (metabolická přeměna)

Mutace

- **Somatické**

- postihující somatické buňky a jejich „následníky“
- nepřenášejí se na potomstvo

- **Gameticke**

postihující zárodečnou dráhu, tj. předávají se a projevují se u potomstva

Mutace

Genové

Chromozómové (strukturní aberace)

Genomové (numerické aberace)

Genové mutace

Změna vlastní struktury genu, tj. změna v sekvenci nukleotidů/dusíkatých bází.

A	G	G	T	T	C
..	...	...	..	..	...
T	C	C	A	A	G

Genové mutace

1. Substituce

– záměna nukleotidů

A	G	G	T	T	C
..	...	...	..	..	...
T	C	C	A	A	G

Genové mutace

1. Substituce – záměna nukleotidů

A	G	G	T	T	C
..	...	...	..	..	...
T	C	C	A	A	G

A	G	T	T	T	C
..	...		..	..	...
T	C	C	A	A	G

Genové mutace

1. Substituce

– záměna nukleotidů

A	G	G	T	T	C
..	...	...	..	..	...
T	C	C	A	A	G

A	G	T	T	T	C
..	...		..	..	...
T	C	C	A	A	G

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

Genové mutace

1. Substituce

– záměna nukleotidů

A	G	T	T	T	C
..	...		..	..	...
T	C	G	A	A	G

1.1 – tranzice (A-G; C-T)

1.2 – transverze (purin-pyrimidin)

1.3 – transpozice (změna pořadí)

1.4 – Inverze (mezi vlákny)

1.5 – náhrada analogy – tautomerní přesmyky
(keto/enol-formy)

(5-bromuracil/T, 2-aminopurin/)

Genové mutace

2. Inzerce

- vložení nukleotidů
- Duplikace

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

Genové mutace

2. Inzerce

– vložení nukleotidů

Duplikace

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

A	G	G	T	T	T	C
..	...		..	..	..	...
T	C		A	A	A	G

Genové mutace

2. Inzerce

– vložení nukleotidů

Duplikace

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

A	G	G	T	T	T	C
..	...		..	..	..	...
T	C		A	A	A	G

A	G	G	T	T	T	C
..	...	...	..	..	..	...
T	C	C	A	A	A	G

Genové mutace

3. Delece – ztráta nukleotidů

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

Genové mutace

3. Delece – ztráta nukleotidů

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

A	G	T		T	C
..	...	..		..	...
T	C	A	A	A	G

Genové mutace

3. Delece – ztráta nukleotidů

A	G	T	T	T	C
..	...	..	..	..	...
T	C	A	A	A	G

A	G	T		T	C
..	...	..		..	...
T	C	A	A	A	G

A	G	T	T	C
..	...	..	..	...
T	C	A	A	G

Genové mutace strukturního genu - důsledky

1. Záměna tripletu (Substituce)

- tichá mutace

TTA -> TTG Leu -> Leu

- posměňující mutace

TTA -> TCA Leu -> Ser

- nonsens mutace (stop kodon) TTG -> TAG Leu -> Stop

2. Posunová mutace - změna čtení (Inzerce, Delece)

TTT TCT TAT -> TTT TTC TTA T

Phe Ser Tyr -> Phe Phe Leu

Projev: změna vlastností proteinu – absence funkce

Recesivní mutace – metabolické poruchy

Genové mutace funkčního genu - důsledky

1. Změna promotoru

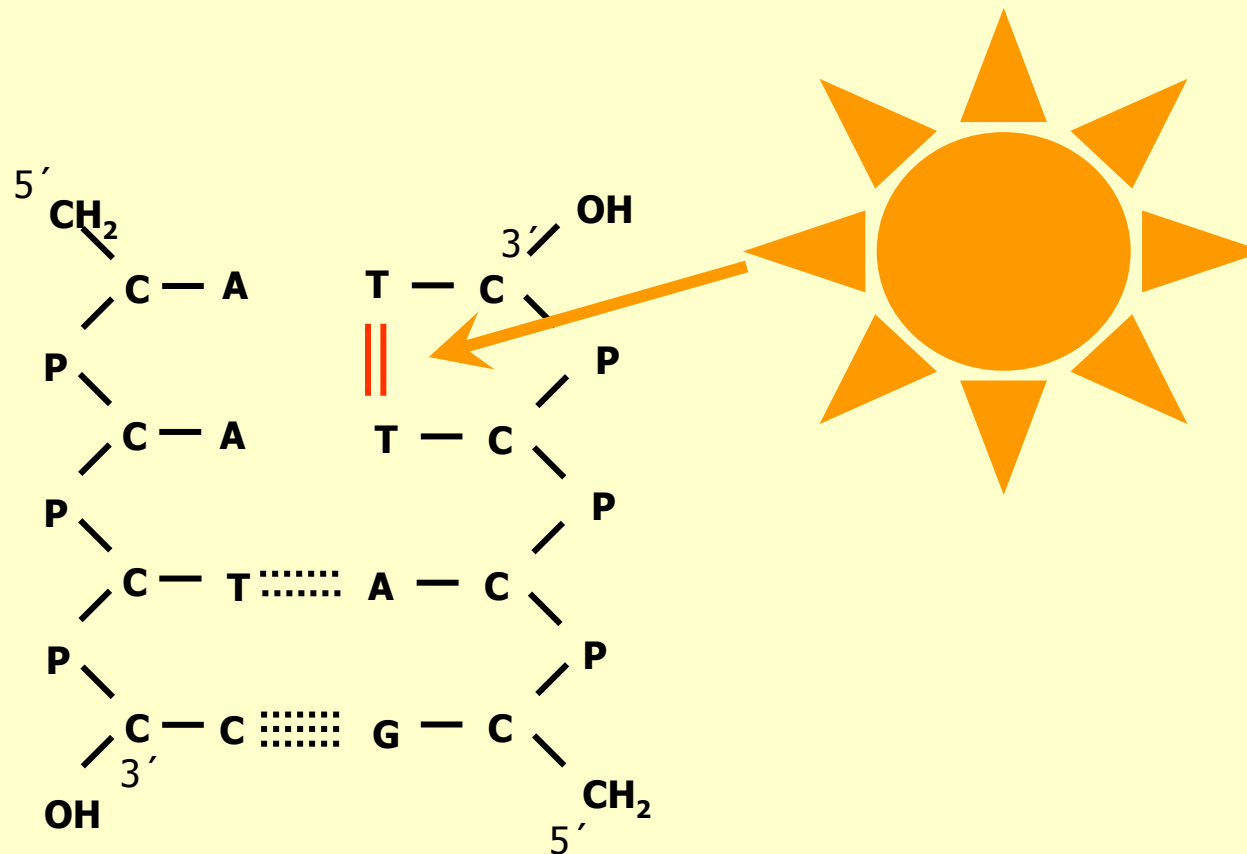
Projev: změna aktivace transkripce/translace

Genové mutace - reparace

1. **Reverzní mutace**
reverzní mutace, supresorové mutace
2. **Fotoreaktivace dimerů** - světelná kvanta
3. **Excizní reparace** – oprava po replikaci podle druhého vlákna DNA
4. **Postreplikační reparace** – reparace poškozeného vlákna podle druhého duplexu

Fotoreaktivace dimerů

Genové mutace - reparace

1. **Reverzní mutace**
reverzní mutace, supresorové mutace
2. **Fotoreaktivace dimerů** - světelná kvanta
3. **Excizní reparace** – oprava po replikaci podle druhého vlákna DNA
4. **Postreplikační reparace** – reparace poškozeného vlákna podle druhého duplexu

Chromozomové mutace

- Morfologické změny chromozomů
- Nepostihuje vlastní gen, ale strukturu chromozomů
- Nejčastější příčinou je zlom a chybné spojení

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)
2. Inzerce
3. Delece
4. Inverze
5. Robertsonovské fúze, izochromozomy
6. Prstence

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)

2. Inzerce

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)
2. Inzerce
3. Delece

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)
2. Inzerce
3. Delece
4. Inverze

Chromozomové mutace

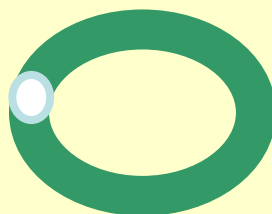
1. Translokace (reciproká x nerekiproká)
2. Inzerce
3. Delece
4. Inverze
5. Robertsonovské fúze

-> **KLM** DEF

Chromozomové mutace

1. Translokace (reciproká x nerekiproká)
2. Inzerce
3. Delece
4. Inverze
5. Robertsonovské fúze
6. Prstence

Chromozomové mutace

- Jednoduché zlomy
  - **delece**: centrické a acentrické chromozómy

- Zlomy dvou chromatid
  - **dicentrické chromozomy** (chr. most)

- 2 zlomy jednoho chromozomu:

– **Delece**

– **Inverze**

- Zlomy v nehomologních chromozómech

– **Translokace** reciproká x nereciproká

– **Inzerce**

- Centromerické zlomy

– **Robertsonské fúze, izochromozomy**

Chromozómové mutace – důsledky „Efekt polohy“

- Změna sekvence (pořadí) lokusů, vznik nových (regulačních) vztahů – tj. změna exprese
- Ztráta / Zmnožení genetické informace (nízká genová dóze, pseudodominance, letalita)
- Poruchy synapse a rekombinace v důsledku nehomologie (inverze)
- Vznik monosomií a trisomií

Genomové mutace

- Změny počtu (celých) chromozomů

Genomové mutace

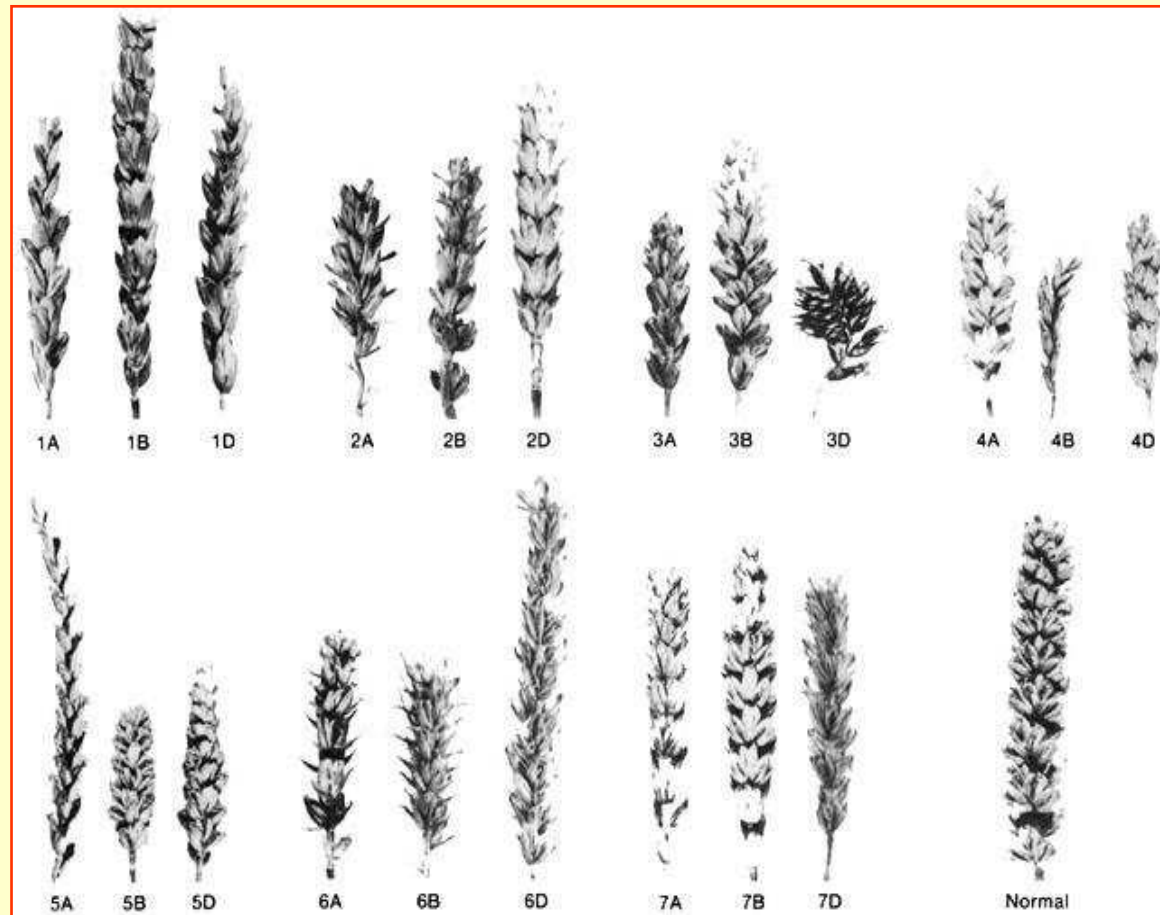
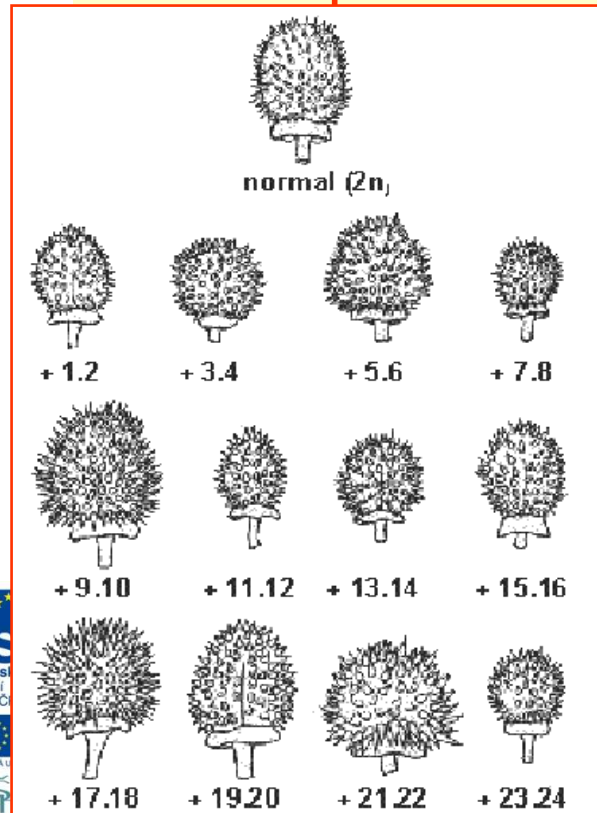
- Změny počtu (celých) chromozomů

1. Aneuploidie (nondisjunkce, delece)

- změny počtu jednotlivých chromozomů
- somie: monosomie ($2n-1$)
  - trisomie ($2n+1$)
  - nulisomie ($2n-2$)
  - tetrasomie ($2n+2$)

Genomové mutace

1. Aneuploidie

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE
DO ROZVOJE
VZDĚLÁVÁNÍ

Genomové mutace

Člověk, příklady aneuploidií

Turnerův syndrom $2n=45, X0$

Klinefelterův syndrom $2n=47, XXY$

Syndrom superženy $2n=47, XXX$

Syndrom supermuže $2n=47, XYY$

S. kočičího křiku $2n=46, 5p-$

Downův syndrom $2n=47, 21+$

Edwardsův syndrom $2n=47, 18+$

Patau syndrom $2n=47, 13+$

Genomové mutace

- Změny počtu chromozomů

2. Polyploidie

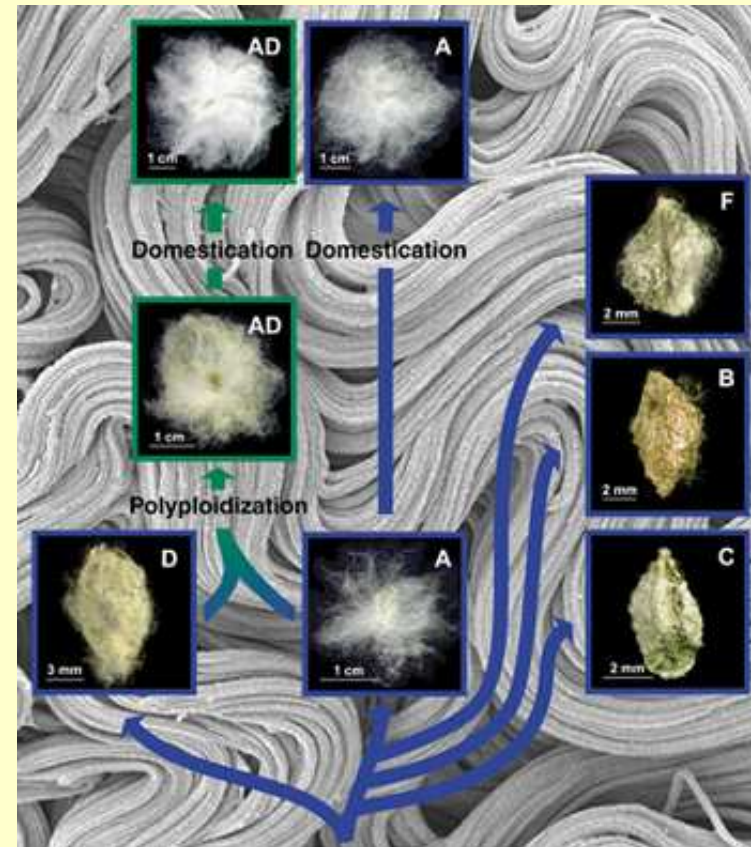
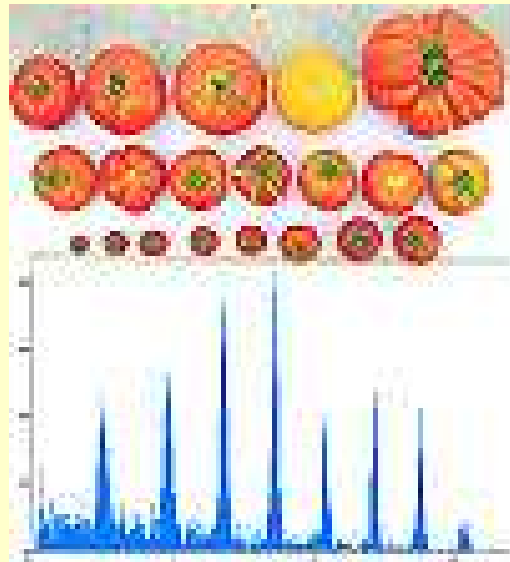
- změny počtu chromosomových sad
- ploidie: triploidie ($3n$), tetraploidie ($4n$),
haploidie (n)

Autoploidie – zmnožení vlastních chromozomů

Allopoloidie – mezidruhová kříženci, a následné zmnožení chromozomů

Genomové mutace

2. Polyploidie

Triticale

kříženec pšenice obecná
x žito seté

Genomové mutace – důsledky „Efekt genové dávky/dóze genu“

- Ztráta / nadbytek genetické informace, i.e. produktu
- Evoluce druhů, druhové rozrůznění

Amesuv test

- *Salmonella typhimurium*
His- kmeny
testování frekvence výskytu reverzních mutací